SANAT YAZILARI, 2019; (41): 499-514 / ARAŞTIRMA MAKALESİ

ÇAĞDAŞ SANATTA YIKIM

DESTRUCTION IN CONTEMPORARY ART

ARŞ. GÖR. **SÜMEYRA İLHAN**
Kastamonu Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Resim Bölümü
silhan@kastamonu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-4963-076X

Öz: *Tarihsel süreçte bir eylemsel tavır ve estetik karşıtı olarak yıkım, farklı sanat türlerinde sanata kaynak oluşturmuştur. Kavramın sanat alanında uygulamaları, II. Dünya Savaşı sonrası kaos ortamında belirgin bir artış göstermiş ve Oto Yıkıcı Sanat, Sanatta Yıkım Sempozyumu kapsamında sanatın varlık nedeni olarak kabul edilmiştir. Oto Yıkıcı sanatçılar, Gustav Meztger ve Raphael Montanez Ortiz tarafından yazılan manifestolar ile ilkeleri belirlenen yıkıcı sanat, psikolojik, sosyal ve politik şiddete karşı bir direniş biçimi olarak kullanılmıştır. Politik eylemlerle, radikal sanat hareketlerini birleştiren Gustav Metzger ve yıkım kavramı çerçevesinde gerçekleştirdiği çalışmaları, yıkıcı sanat anlayışının gelişmesinde belirgin rol oynamıştır. Oto Yıkıcı Sanat, Sanatta Yıkım Sempozyumu ve Gustav Metzger pratikleri kapsamında gelişim gösteren yıkıcı sanatın tarihsel gelişim süreci, kapsamı ve işlevi araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.*

Anahtar Sözcükler: *Yıkım, Oto Yıkıcı Sanat, Sanatta Yıkım Sempozyumu, Gustav Metzger, Raphael Montanez Ortiz.*

GELİŞ TARİHİ: 13.05.2019 | **KABUL TARİHİ:** 09.09.2019

Abstract: *Destruction as an actional stance and aesthetic opposition in the historical process, has created a source for art in different types of art. Application of the concept in art has been significantly increased after World War II in the chaotic environment and Auto Destructive Art has been accepted as the reason of the existence of art within the scope of the Destruction in Art Symposium. Destructive art is set out principles with manifestos are written by Gustav Meztger and Raphael Montanez Ortiz, who are Auto Destructive artists,and used as a form of resistance to psychological, social and political violence. Gustav Metzger, who combines political actions with radical art movements pursues the concept of destruction and takes a significant role in the development of destructive art. The subject of the research is the historical development process, scope and function of destructive art which developed within the scope of Auto Destructive Art, Destruction in Art Symposium and Gustav Metzger practices.*

Keywords: *Destruction, Auto Destructive Art, Destruction in Art Symposium, Gustav Metzger, Raphael Montanez Ortiz.*

Toplumsal bir varlık olarak insan, iç dünyasını, çevresiyle olan tüm ilişkilerini anlamlandırma, tanımlama, biçimlendirme ve aktarma gereği duymuştur. Bu gereksinimlerin karşılanması noktasında kişinin başvurduğu en etkili anlatım aracı sanat olmuştur. Kendi varlığını ortaya koymak isteyen insan, sanatın anlatım diliyle yaratarak, bütünlüğe ulaşmaya çalışmıştır.

Sanatsal yaratım, kişinin kendi dünyasını keşfetmesinde, psikolojik ve topluma dayalı gereksinimlerinin karşılanmasında zorunluluk olmuştur ve bu zorunluluk, insanın evrenle kurduğu ilişkiyi düzene sokma, ona uyum sağlama ve tamamlanma ihtiyacından doğmuştur. Sanatçı bu ihtiyacı karşılamak ve kendisini sanatın anlatım araçlarıyla ifade etmek için farklı kavramlara başvurmuştur. Sanatsal yaratıma kaynaklık eden ve sanatçıların sıklıkla başvurduğu bu kavramlardan biri de yıkım olmuştur. Yıkım kavramı felsefi, psikolojik, sosyolojik bağlamları ile sanatın konusu olarak ele alınmış ve toplumsal koşullara, sanatçının bireysel gereksinimlerine bağlı olarak her dönem farklı amaç, yöntemlerle sanat alanına uygulanmıştır. Kavramın, sanat tarihsel süreçte temel bir sorun alanı olarak kabul edildiği ve yoğun bir şekilde uygulandığı akım Oto Yıkıcı Sanat olmuştur. Akımın gelişmesinde Fransız İhtilali ile başlayan dönüşüm, Dünya Savaşları'nın yarattığı kaos ortamı, Nazi Soykırımı, Hiroşima'ya yapılan nükleer saldırı gibi önemli tarihsel olaylar etkili olmuştur. Fütürizm, Dadaizm, Sitüasyonizm ve Gutai Grubu gibi avangard sanat hareketleri de Oto Yıkıcı Sanat'ın gelişimini hızlandırmıştır.

Siyasal, ekonomik, felsefi temelleri içinde barındıran savaş ve devrimler, sanata yön veren önemli tarihsel olaylar olması yönüyle önemlidir. Avrupa'da 1789 Fransız İhtilali ile başlayan, 20. yüzyıl sonlarına kadar devam eden devrimler ve Dünya Savaşları sanatın dönüşümü ve sanatta yıkıcı anlayışın gelişmesine ortam hazırlayan önemli gelişmelerdir.

Fransız Devrimi'nin özgürlük, eşitlik, adalet söylemleri Romantizmin doğmasına zemin hazırlamıştır. Sanatçının yaratım özgürlüğüne kavuştuğu ve bir dahi olarak kabul edildiği bu akım, sanatçının duygularını merkeze alan bir anlayışa sahiptir. Romantizm ile bağımsızlığa kavuşan sanatçı, endüstrileşmenin ve devrimlerin yarattığı kaos ortamını özgün bir sanatsal yorum ile aktarmaya başlamıştır. Sanatçının tema ve teknik bakımından özgürleştiği bu dönem, modernizmin yıkıcı, özerk sanat anlayışının ve avangardın temellerini oluşturmuştur.

Sanatta yıkımın ve savaşın yüceltildiği akımlardan Fütürizm, I. Dünya Savaşının hazırlayan etkenlerin ortaya çıkmasıyla birlikte gelişim göstermiştir. Modernizmin yıkıcı tavrı içinde şekillenen Fütürizm, endüstriyel gelişimin yarattığı sonuçları ve savaşa dair ölüm, şiddet, yok etmeye yönelik söylemleri yüceltmiştir. Savaşın desteklenmesi ile arzulanan yok etme, yıkma arzusu Fütürist sanat anlayışı için de geçerli olmuştur. Akım ile savaş aracılığıyla gerçekleştirilmesi kurgulanan yeni bir dünya düzeninin ve sanat pratiğinin getirilmesi amaçlanmıştır. Sanatçılar, klasik sanatın tüm formlarının ve müzelerin yıkılması gerekliliğini savunan manifestolar yayınlayarak düşüncelerini gerekçeleriyle açıklamışlardır.

"Saldırgan olmayan hiçbir yapıt, başyapıt mertebesine yükselemez." sözleriyle Flippo Tommaso Marinetti, Fütürist manifestonun ilkelerine gönderme yaparken aynı zamanda 1900'lerin başında yıkıcı sanat tutumunu üstün kılan sözlere de yer vermiştir (Aktaran Antmen, 2013, s. 72). Geçmişin yok edilmesi gerektiğini ve gelişen değişen dünyanın getirdikleri karşısında yıkımın kaçınılmaz olduğunu savunmuş ve bu yönüyle de sanatta yıkım görüşlerinin oluşmasında öncü rol üstlenmiştir.

Görsel 1. Marcel Duchamp, 1919-1920, Mutsuz Hazır-Nesne / Unhappy Radymade. Toutfait. Erişim: 22.04.2018. https://bit.ly/2Hi8BZn

Fütürizmin, klasik sanata karşı direniş olarak geliştirdiği yıkım eylemleri, Dadaizm ile ilerleme kaydetmiş ve sanatın kendisinin yok edilmesi gerekliliğinin savunulduğu bir anlayışın gelişmesinde etkili olmuştur. Sanatın yıkımını amaçlayan, gerçekleştirdikleri performansa ve nesneye dayalı uygulamalarla radikal yıkıcı bir tavrı benimseyen Dadaistler fiziksel bir yıkımın gerçekleştirilmesi aracılığıyla üretilen sanat yapıtlarının ilk örneklerini vermiştir. Marcel Duchamp'ın kardeşi Suzanne Duchamp'a vermiş olduğu belirli talimatlarla gerçekleşen Mutsuz Hazır Nesne çalışması belirgin yıkıcı sanatın ilk örnekleri arasında yer almıştır (Görsel 1). Balkona bir geometri kitabının asılması ve rüzgârın şiddetli etkisi ile bu sayfaların parçalanmasının planlandığı çalışmada, sanatçı zaman mekân ve enerji bağlamında bir nesnenin yıkımını hedeflemiştir. Bu eylemden geriye kalan nesnenin yıkıma uğramış görüntüsü Suzanne Duchamp tarafından yağlıboya olarak resmedilerek yeni bir yaratım sürecinin parçası olmuştur.

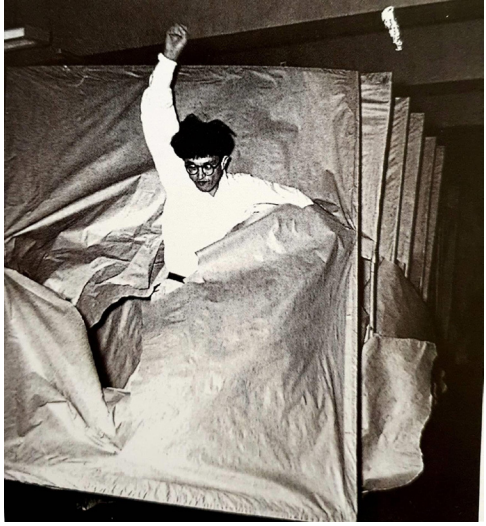
Yıkım, avangard sanat hareketlerinin genelinde estetik bir temsil olarak kabul edilerek, sanatsal deneyimlere öncülük eden bir temel çıkış noktası olmuştur. Toplumsal, politik, ahlaki, felsefi, ekonomik, kültürel konularla ilgilenen ve bu konuları radikal anlatım araçları ve yöntemleriyle ifade eden avangard dönemde yıkım, sanatçının en önemli ifade biçimidir.

Hayatın içinden pek çok disiplin aracılığıyla ortaya koyulan bu eylemlerin özünde, sanatsal üretim amacı değil, sanatın kendisinin yıkımı vardır. Modernizmin yarattığı özerk fakat kurumsallaşmış yapının ve katı biçimci anlayışın da yıkımı avangardın meselesidir.

Avangardın başkaldıran, politika ve sanatta ilericiliği hedefleyen tarafı, özgürleştirici bir uygulama alanını kapsaması, şok etme, skandal yaratma ve anarşist uygulamaları desteklemesi, egemen güçlere kurallara ve yargılara karşı muhalif yönü sanat anlayışının temelini oluşturmaktadır. Bunların yanında radikalizmi enerji kaynağı olarak alması, provokasyona açık eylemler ve üretimlerden oluşması, sanatın toplumu değiştirici gücüne inanarak alışıldık düzene karşı yeninin inşası için çaba göstermesi, reddetme zorunluluğunu benimsemiş ve gelenekle bağlarını tamamen koparmayı hedefleyen, sanatı sorgulayan, bunu yaparken de anlamı reddeden bir sanatsal hareket olması önemlidir (Kavrakoğlu, 2013). Avangard sanatçı her türlü uygulamasıyla şok yaratmayı, sonucunda da hayatla sanat arasındaki sınırı kaldırarak yıkıcı bir güç olmayı hedeflemiştir. Bu yönüyle de sanatta yıkım kavramının en çok uygulama alanı bulduğu dönem olarak da önem kazanmıştır. Avangard sanatta gerçekleştirilen yıkım aracılığıyla hedeflenen, hayatta köklü bir dönüşümün sağlanması olmuştur. Tarihsel olarak, iki Dünya Savaşı arasında şiddetli bir şekilde varlığını gösteren avangard sanat hareketleri, farklı temalar ve uygulama yöntemleri aracılığıyla hayata geçirilmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın etkisinde gelişim gösteren önemli avangard akımlardan biri olan Situasyonizm'de, gösteri ve eylemler aracılığıyla yeni bir dünya düzenin kurulmasını sağlamak üzere çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Oto Yıkıcı Sanat'ı etkileyen Situasyonizm, gösteri toplumunun dayatmalarını reddederek yıkıma uğratan aktivist sanatçılardan oluşmuştur. Situasyonist sanatçılar, günlük hayatın eleştirisinin, kendi güç dinamikleri tarafından yönetildiğini ve gösterinin kendi yıkımının, tartışma ortamlarında sunulması gerektiğini savunmuştur (Matthew ve diğerleri, 2008, s. 122). Yıkımı, eyleme dayalı bir sanat kavramı olarak kabul eden sanatçılar, hayatın içinden imgeleri mevcut anlamlarından uzaklaştırarak farklı bir gerçeklik ile sunmuş ve mevcut gerçekliği yıkıma uğratarak sanat karşıtı eylemler geçekleştirmiştir. Sanat ile siyaset ilişkisini temel alarak, kapitalizmin yarattığı değerlere karşı muhalif bir tavır sergileyen sanatçılar, siyaset ve estetikte devrimsel bir dönüşümü hedeflemiştir.

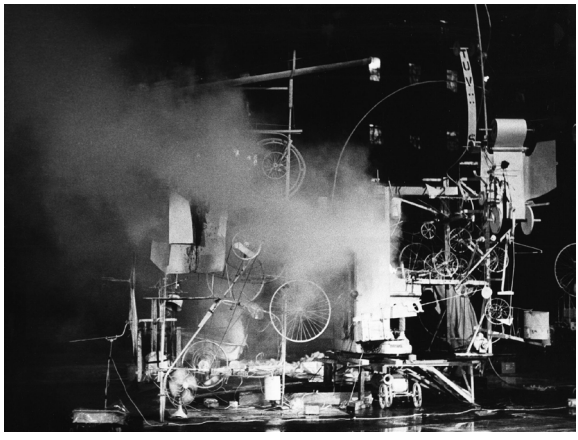
1950'li yılların savaş sonrası ortamında varlık gösteren, yıkıcı avangard sanat hareketlerinden biri de Gutai Grubu olmuştur. Oto Yıkıcı Sanat'a yön veren Gutai Grubu, sanatın devlet eliyle belirlenmesine karşı bir tavır sergileyen, eserlerinde bireysel ifadenin önemini vurgulayan, resim, heykel gibi sanat alanları arasındaki sınırları kaldıran sanatçıların çalışmalarını kapsamaktadır. Şiddet, yıkım, yaratıcılık kavramları bağlamında üreten Murakami'nin Geçiş çalışması, Gutai Grubunu en iyi temsil eden çalışmalardan biridir (Görsel 2). Geçiş, sanatçının kâğıt kaplı yirmi bir adet tahta çerçeveden geçmesi ile resim düzlemini aşarak parçaladığı bir çalışmadır. Sanatçı geleneksel bir malzemeyi performansa dayalı eylemle yıkıma uğratarak, mevcut sanat ortamına karşı da eleştirisini ortaya koymuştur (Bailey ve diğerleri, 2015, s. 111).

Görsel 2. Sabur Murakami, 1956, *Geçiş / Passing Through.*
Bailey, G.A., Manna, C., Banai, N., ve diğerleri. (2015). *Tarih Boyunca Sanat.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 111.

Sanatın yıkıcı bir eylem olduğu görüşünden hareketle radikal sanatsal eylemlerin gerçekleştirildiği Dadaizm, avangard sanat akımları arasında yıkım kavramına sıklıkla yer veren akımlardan biri olmuştur. Sanatın yıkılması gerekliliğini savunan Dadaist sanatçılar, yıkım kavramı temelinde gelişim gösterecek sanat hareketlerine de öncülük etmiştir. Dadaizmin en önemli temsilcilerinden Jean Tinguely'nin gerçekleştirdiği New York'a Saygı Heykeli Oto Yıkıcı Sanat'ı hazırlayan ilk örnekler arasında yer almıştır (Görsel 3).

Yıkıcı sanat uygulamalarının kullanılmasına öncülük eden ve Oto Yıkıcı Sanat'ın öncü isimlerinde olan Jean Tinguely'in New York'a Saygı Heykeli (1960) sanatçının ilk yıkıcı heykeli olma özelliği gösterir. Bir piyano, yaklaşık on beş motor, yüz tekerlek, bir bebek banyo küveti, kimyasal sıvılar, metal davullar, bir çan, Amerika bayrağı parçası, radyo, çekiç, testere ve farklı nesnelerin yıkım amacıyla kurgulanması ile oluşturulmuş bir heykeldir. Teknolojik anlamda gelişmiş özellikler barındırmayan mekanizması, kendini tahrip etmek üzere tasarlanmıştır.

Görsel 3. Jean Tinguely, 1960, New York'a Saygı / Homage to New York.
Moma. Erişim: 22.04.2018. https://mo.ma/2qRJK7S

Jean Tinguely'nin New York'a Saygı heykelini teknolojiden uzak, yapısal değeri olmayan ve kendini imha eden bir makine olarak gören Donald Kuspit, Tinguely'nin heykeli ile yıkım kavramı arasındaki ilişkiyi sanat tarihsel yönüyle şu şekilde değerlendirir:

> Modern dünyada yıkıcılık, yapıcı yenilikten daha yaygın görünüyor -birçok teknolojik yenilik ölüm dürtüsüne hizmet etmekte, ama ona kolay kolay yetişememektedir- Tinguely'nin eserinin de yirminci yüzyıl yıkıcılığına saygı olduğu, hatta yıkıcı savaş makinesinin intihar versiyonu olduğu ve bu yönüyle en iyi modern gelenek içinde ironik ve sapık göründüğü söylenebilir (2014, s. 82).

Sanatçı, toplumun savaş sonrasında içinde bulunduğu çıkmazlar ve siyasi sorunlar hakkında geliştirdiği çalışmalarıyla dönemin problemlerine dikkat çekmiştir. 1945 sonrasının içinde bulunduğu kaos ortamının, yıkımı ve ölümü getireceği görüşüne paralel olarak, heykellerinde yıkıma dayalı uygulamalar gerçekleştirerek çağına gönderme yapmıştır.

1945 Neo-Avangard'ından itibaren şiddetin, saldırganlığın ve sanat yapıtlarında tahrip etmeye dönük sanat uygulamalarının yoğun bir şekilde görülmesi Oto Yıkıcı Sanat'ın gelişimini hızlandırmıştır. Yıkım kavramı belirli ilkelere dayandırılarak, Oto Yıkıcı Sanat akımının ilk manifestosu 1959 yılında yazılmıştır. Muhalif bir yapıya sahip olan bu manifesto, Gustav Metzger'in dünyanın kötü gidişatına dönük topluma bir uyarısı niteliğindedir. Otoriteye, idareye, devlet yönetimine karşı tepkiyi içinde barındıran anarşist bir manifesto olma özelliği göstermektedir.

Gustav Metzger, 1959 yılında yıkım kavramı temelinde yazdığı Oto Yıkıcı Sanat Manifestosu'ndan sonra, aynı kavram kapsamında dört manifesto daha yazmıştır. Bu manifestolar; Manifesto Oto Yıkıcı Sanat (1960), Otomatik Yıkıcı Sanat 'Makine Sanatı' Otomatik Yaratıcı Sanat (1961), Manifesto Dünyası (1962) ve Malzeme / Dönüştürme Eserlerinde Rastgele Faaliyet (1964)'tir (Adriaansens ve diğerleri, 1992, s. 13).

Metzger manifestolar aracılığıyla, yıkım kaynaklı sanat anlayışının temel ilkelerini de oluşturmuştur. Gustav Metzger'in yazmış olduğu manifestolarda; Oto Yıkıcı Sanat, toplumsal sanatın temel bir formu olarak kabul edilmiştir. Akım, farklı disiplinlerdeki sanat uygulamalarının tümünde etki alanına sahiptir. Sanatsal uygulamalar, doğal güçlerin yanı sıra geleneksel ve teknolojik tekniklerle de yaratılabilir. Oto Yıkıcı Sanatçı, farklı meslek gruplarının uygulama alanlarıyla ortak iş birliği yapabilir. Bilim ve mühendislik ile içiçe bir üretim mümkündür.

Manifestolar genelinde, roketlerin, nükleer silahların Oto Yıkıcı olduğu belirtilir. Yıkıcı sanat anlayışı, sanatın kendini yıkması gerektiğini savunan bir görüşten oluşur. Oto Yıkıcı Sanat'ta yıkım, sabit bir fikrin, saplantının bireylerin ve kitlelerin üzerinde yaratmış olduğu etkiyi yıkmaya dönük bir harekettir. İnsanın, doğanın tahrip edilmesinde çok etkili olduğuna vurgu yapılır. Doğanın savaşlar, nükleer silahlar ve kapitalist sistem nedeniyle sürekli yıkıma uğradığı belirtilir ve bu tehlikelere karşı toplumda bir bilincin oluşturulması gerektiği savunulur. Oto Yıkıcı Sanat, toplumsal sanat içindeki dönüşümdür. Kapitalizm, nükleer si-

lahların artan stok yığılması ve teknolojinin insanlığı yok etmek için yeterli olduğuna vurgu yapılmış ve makinenin, geniş yerleşim alanlarının, teknolojinin insan üzerindeki parçalayıcı yönü üzerinde durulmuştur. Manifestoda Oto Yıkıcı Sanat'ın yirmi yılı aşmayan bir sürede otomatik olarak bir yıkıma uğradığını belirtilir. Oto Yıkıcı Sanat kapsamında yaratımda kullanılan materyal ve teknikler; asit, yapıştırıcılar, balistik, tuval, kil, yanma, sıkıştırma, beton, korozyon, sibernetik, düşürme, esneklik, elektrik, elektroliz, geri bilgi alışı, cam, ayna, ısı, insan enerjisi, buz, fışkırtma, ışık, yük (şarj), seri üretim, metal, sinema filmi, doğal güçler, nükleer enerji, boya, kâğıt, fotoğraf, alçı, plastik, basınç, radyasyon, kum, güneş enerjisi, ses, buhar, germe, baskı, terakota, titreşim, su, kaynak, tel, ahşaptır.

Oto Yıkıcı Sanat kapsamında yazılan manifestolarda, teknolojik ilerlemeyle geliştirilen makinelerin, sanatsal açıdan mükemmel formlar olduğu savunulmuştur. Sanatçılar tarafından gerçekleştirilen çalışmaların, kısa ömürlü olduğuna vurgu yapılmıştır. Özenle yapılan bir çalışmanın, sanatçısı ya da çevresel faktörler tarafından yıkıma maruz bırakılabileceği belirtilmiştir. Oto Yıkıcı Sanat ile teknolojik, bilimsel gelişmeler aracılığıyla bilgisayar destekli sanatsal uygulamaların gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir (Radical Art, 1998).

Metzger'in yıkımı merkeze alan manifestosunun oluşturulmasında, kendi yaşam deneyimlerinin çok belirleyici olduğu görülmüştür. Metzger, 1926 yılında, Ortodoks bir Yahudi ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Sanatçının anne ve babası 1942'de Nazi Soykırımında öldürülmüş, kardeşi Chaim, toplama kampında hayatını kaybetmiştir. Metzger 12 yaşındayken kardeşi Mendel ile "Kindertransport" operasyonu aracılığıyla İngiltere'ye kaçmayı başarabilmiştir (O'Neill, 2011, s. 308). Nazi Soykırımının sonuçlarına maruz kalan sanatçının, dünyaya ve sanatına yönelik geliştirdiği görüşlerde yaşadığı bu kriz döneminin yoğun etkisi olmuştur. Sanatçı, manifestolarında savaşlara, soykırıma ve insan hayatını tehlikeye sokan kimyasal saldırıya karşı geliştirdiği fikirleriyle bir direniş başlatmayı hedeflemiştir. Oto Yıkıcı Sanat Metzger'in, kapitalist değerlere ve nükleer yok oluşa karşı geliştirdiği bir atak olmuştur.

Metzger, Dünya Savaşları süresince yaşanan travmaların kitleleri etkilediği kaotik döneme vurgu yapmak için, yıkım kavramını manifestosunun temeline almıştır. Manifestoda, hayatla sanat arasındaki sınırların yıkım aracılığıyla kaldırılması gerektiği savunulmuştur. Metzger tarafından halka açık bir sanat eylemi olarak düşünülen ve özellikle 1959-1966 aralığında yoğun bir şekilde uygulama alanı bulan Oto Yıkıcı Sanat ile yıkım aracılığıyla gerçekleştirilecek yeni bir dünya düzeninin yaratılması amaçlanmıştır. Sanatın yıkılması gerekliliğini savunan avangard akımlardan farklı olarak, Oto Yıkıcı Sanat kapsamında yıkım, hayatta ve sanatta yeninin inşa edilmesini sağlamak üzere kullanılmıştır. Akım, izleyicinin hayatın içinden spesifik sorunlar hakkında bilinçlendirilmesi ve bu sorunların çözümü konusunda aktif hale getirilmesi gerektiğini savunmuştur. İzleyicinin de dahil olduğu provakatif sanat eylemleri ile muhalefet yaratarak sorunlara dikkat çekmek ve yapılacak her türlü tepki, hareket ve eylemlerle hayatta olumlu yönde bir dönüşümü sağlamak Metzger için sanatın varlık amacı olmuştur.

20. yüzyılın ilk yarısında Oto-Yıkıcı Sanat manifestosu, nükleer silahlar, nükleer güç, kirlilik ve kapitalist sisteme çıkarken aynı zamanda da avangardın amaçlarını, isteklerini, inançlarını, başarılarını tanıtabileceği en büyük araçlardan biri olmuştur. Manifesto, yüzyılın en önemli meselelerinden, seyircinin sanatta yeri ve toplum, politika, siyaset ekseninde sanatın ne olması gerektiğine dair sorgulamalar bütünü olarak görülmüştür (Wilson, 2008). Kültürel ve sosyal açıdan manifesto politik eylemlerle, radikal sanat pratiklerini birleştirerek yeni bir sanat yapısı inşa etmeyi amaçlamıştır.

Manifestoda yer alan kapitalizm, sınıf ayrımı ve siyasi otoriteye karşıt görüşler Metzger'in, Marx üzerine yaptığı okumalarla şekillenmiştir. Siyasi otoritenin toplumlar üzerinde yarattığı baskıyı ve sınıf ayrımını kolektif bir bilinçle yıkmaya dönük inancı kapsayan manifesto bu yönüyle, Karl Marx ve Friedrich Engels'in Komünist Manifestosu'ndaki devrimci poetikayı yansıtmaktadır. Manifestoda, aktivist eylemler aracılığıyla bir araya getirilecek kolektif bir direniş hareketi ile sınıf ve siyasi otoriteye yönelik problemlerin çözümlenebileceği savunulmuştur. Bu görüş Karl Marx ve Friedrich Engels'in Komünist Manifesto'sunda yer alan "Sistemi kökten değiştirebilecek biricik sınıf mücadelesi biçimi, genelde başkalarının, özelde ise kapitalist sınıfın zenginliğini üreten ve proletarya olarak tanımlanan tüm insanların önderliğindeki sınıf mücadelesidir." düşüncesinde köklerini bulmaktadır (Marx ve Engels, 2014, s. 38).

Metzger, eylemleriyle, sanatın metalaştırılmasına neden olan kapitalist sisteme ve sanat otoritelerine karşı çıkarak, sanatın özerkleşmesini sağlamaya çalışmıştır. Kapitalizmin yarattığı, ekonomik, sosyal eşitsizlikleri en aza indirerek, toplumun her tabakasının sanatla buluşturulması için çaba göstermiştir. Metzger bu amaçları doğrultusunda, hayatla iç içe geçen bir sanat formu tasarlamıştır. Aktivist sanatçı, eylem ağırlıklı sanatsal çalışmalarını halka açık mekanlarda gerçekleştirerek, toplumun dikkatini çekmeyi ve onları örgütleyerek, sorunların çözümü konusunda harekete geçirmeyi hedeflemiştir. Bu eylemler aracılığıyla da sanatçı izleyici, sanat edimleri arasında dinamik bir ilişki kurarak, yıkım ve yeniden yapılandırma süreçleriyle, yeni bir düzen kurmayı amaçlamıştır. Bu yeni düzen, kapitalizmin yarattığı sanat piyasasının yok edildiği, kurumların ve otoritelerin genel değer yargılarının aksine özgür bir üretimin gerçekleştirildiği bir sanat ortamının inşası için çalışan sistemdir.

Yıkım kavramı temelinde manifesto yazarak, Oto Yıkıcı Sanat'ın kapsamının belirlenmesine öncülük eden diğer sanatçı Raphael Montanez Ortiz olmuştur. Ortiz 1962 yılında yazmış olduğu Kendi Kendini İmha Etme: Bir Manifesto[1] 'da; sanatçının üretim sürecinin, yalnızca gerçekte anlamı olan bir ahlak ile bastırılabileceği savunulmuştur. Yıkıcı sanatta, sanatçının yıkım duygusunun korku kaynaklı içe dönmemesi gerektiği belirtilmiştir. Yıkım kişiyi suçluluk, korku ve acının ağırlığından kurtaran sembol olarak tanımlanmıştır.

[1] Kendi Kendini İmha Etme: Bir Manifesto, Amerikalı sanatçı Raphael Montanez Ortiz tarafından yıkım kavramı kapsamında yazılan ve Oto Yıkıcı Sanat'ın geliştirilmesinde önemli bir yere sahip olan manifestodur.

Ortiz, Oto Yıkıcı Sanat'ı benimseyerek yıkma eylemleri gerçekleştiren sanatçıların üstünlüğünü dile getirmiştir. Sanatçıları ölüm duygusuyla ilişkilendiren Ortiz'e göre hayatın içinde bilinçsiz bir bütünlük vardır ve bu bütünlük yıkım eylemini benimseyen sanatçılar aracılığıyla sağlanır. Öfke, acı ve ilhamın temeline yerleştirilen ölüm, yıkımın aracıdır.

Oto Yıkıcı Sanat üzerine yazılan manifestolar ile bu sanat hareketinin kapsamı da belirtilmiştir. Oto Yıkıcı Sanat, 20. yüzyılda savaşların, kapitalist sistemin yarattığı kaos ortamında, toplumu korumaya ve yeniden yapılandırmaya yönelik bir amaçla geliştirilmiştir. Çağın içinde bulunduğu bu çıkmazlardan kurtulmanın sanat aracılığıyla sağlanabileceği görüşü benimsenmiştir. Kurtuluş aracı olarak görülen ve uygulanan sanat formu; eyleme dayalı, izleyici katılımını gerektiren, şiddet, sökme, yakma, tahrip etme gibi yıkıma dayalı uygulamaları kapsayan, kısa ömürlü ve teknolojik gelişmeleri içinde barındıran yapıya sahiptir. Gelecek adına özerk bir toplum ve sanat inşa etmek amacıyla gerçekleştirilen çalışmalar, siyasette, sanatta her türlü otoriteyi yıkmak üzere tasarlanmıştır. Akım, resim, heykel, mimarlık gibi farklı sanat alanlarının bir arada uygulanma imkânı bulduğu disiplinlerarası yaklaşımlar bütünüdür. Yıkıcı eylemler aracılığıyla gelecek dünya düzeninin tasarlamak, akımın özünü oluşturmaktadır. Oto Yıkıcı Sanat'ın ortaya çıkışını hazırlayan bu nedenleri, akımın amacını ve kapsamını uluslararası platformda duyurmak isteyen Gustav Metzger ve Raphael Montanez Ortiz 1966'da Londra'da Sanatta Yıkım Sempozyumu[2]'nu düzenlemiştir.

Görsel 4. Tom Picton Fotoğraf, Sanatta Yıkım Sempozyumu'na Genel Bakış / General Overview of The Destruction in Art Symposium. Tate. Erişim: 10.04.2018. https://bit.ly/2jesZjP

[2] Sanatta Yıkım Sempozyumu 1966 yılında sanatçıların Londra'da, savaşa, nükleer silahlara, kapitalist sisteme karşı direniş olarak bir araya geldiği uluslararası sanatsal organizasyondur.

Sempozyum, yıkım sanatına öncülük eden sanatçıların tespit edilmesinde büyük öneme sahiptir ve Doğu ve Batı Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri, Güney Amerika ve Japonya'nın da içinde yer aldığı on beş ülkeden yaklaşık yüz sanatçı ve şairin katılımıyla, çok kültürlü, çok disiplinli uluslararası etkinliğin geçici organizasyonu olmuştur. Ivor Davies, John Latham, Gustav Metzger, Yoko Ono, Bernard Aubertain, Milan Knizak, Raphael Montanez Ortiz, Nam June Paik, Joseph Beuys, Robin Page, Jean Tinguely, Niki de Saint Phalle, Annea Lockwood, Arman, Wolf Vostell, Kenneth Kemble, Bruce Conner, Hermann Nitsch, Otto Mühl, Günter Brus, Jean-Jacques Lebel, Valie Export, Gina Pane, Lynn Hershman, Karen Finley, Barbara Gladstone gibi sanatçılar sempozyum kapsamında yıkım kavramını farklı sanat disiplinleri aracılılığıyla ele almıştır. Sanatta Yıkım Sempozyumu'da yapılan bir dizi sergide yalnızca Metzger, Rafael Montanez Ortiz ve Wolf Vostell çalışmalarını yıkım terminolojisi ile tanımlayarak sistematik bir şekilde çalışmalarının odak noktası kabul etmiştir (Adriaansens ve diğerleri, 1992, s. 4).

Sanatta Yıkım Sempozyumu'na katılan sanatçılardan Barbara Gladstone Sempozyum hakkında görüşlerini "Biz, II. Dünya Savaşı'nın ötesinde yaşayan ve kendimiz için bir ahlak yaratmak, kendimizi tanımak ve başka bir kuşağın kendi çağına bağlanma duygusunu sağlamak için anlam yaratmak zorunda olan ilk nesildik." sözleriyle açıklamıştır (Stiles, 2005, s. 60). Gladstone açıklamasıyla, Sempozyum kapsamındaki çalışmaların, yeni kuşağın hayatına dair bir anlam yaratmak üzere gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Hayatın yeniden yapılandırılması ve geleceğin buna yönelik tasarlanması için sanatçıların öncelikle kendilerine yönelmeleri ve bu değişime kendilerinden başlamaları gerektiğine vurgu yapmıştır. Gladstone, Sanatta Yıkım Sempozyumu'nun kültürel birikimi aktaran, gelecek nesillere yön veren önemli sanatsal bir hareket olduğunu ifade etmiştir.

Farklı kimlik, kültür, cinsiyetlere sahip sanatçılar tarafından gerçekleştirilen çalışmalar, sempozyumun düzenlenmesine neden olan temel düşünceler hakkında fikir verir. Sempozyum sanatçılarının çalışmalarına uyguladığı yıkım, sanatın yıkımını amaçlamaz. Bu kavram çerçevesinde şekillenen uygulamalar sosyal, psikolojik ve politik şiddete karşı bir karşı duruş olarak gerçekleştirilir. Yıkma eylemleri pratik bir sanat uygulaması olarak değil, sanat anlayışlarının temelini oluşturan gerekçe olarak değer kazanır. Sanatta Yıkım Sempozyumu, geleneksel sanat anlayışına, sanatçılara dayatılan kalıplara, siyasi güç egemen düzene karşı, yıkıcı tavır olarak yıkımın uygulandığı disiplinler arası faaliyetler bütünüdür. Sanatta Yıkım Sempozyumu'nun gerçekleştirilmesini ve Oto Yıkıcı Sanat'ı sanat tarihçi Profesör Kristine Stiles şu sözleriyle tanımlar:

> Disiplinler arası ve çok uluslu. Yıkım sanatı, yıkımın fenomenolojisine, epistemolojisine hitap eder ve tarihsel bir hareketten ziyade geniş, kültürler arası bir tepki olarak nitelendirilmelidir. Bir tavır, bir süreç ve bir ilerlemenin yolu, yıkım sanatı hem gerici hem de tepkiseldir; Estetik bir yöntem, teknik değildir. Yıkım sanatı farklı uygulamaları kapsayan etik görüştür (Powell, 2007, s. 3).

Gustav Metzger 1966'da Londra'da Uluslararası Sanatta Yıkım Sempozyumu'nu düzenlemesi ile birlikte sanatta yıkım çalışmaları da netlik kazanmıştır ve sanatçı yıkımı sanatının

değişmeyen teması olarak işlemiştir. Sanatına yön veren bu yıkma eğilimi Metzger'in siyasi bir aktivist olması, kapitalist sisteme karşı tavrı, endüstriyel gelişmelerin yarattığı çarpık düzene karşı eleştirisiyle şekillenmiştir.

Metzger'in uzun süren yıkıcı eylemleri kapsayan çalışmalarında, toplumsal sorunlara ve sanatta değişmeyen ilkelere yönelik geliştirdiği görüşler belirleyici olmuştur. Metzger'in değişmeyen idealler, kurallar, yargılara karşı tavrını Michael Wilson "koruma ve kalıcılık idealleriyle mücadele eden sanatçı kendini tüketen yapıtlar üretmek için, duvara asılmış naylon parçalarına ve tuvallere asit püskürtmüştür." sözleriyle ifade etmiştir (Wilson, 2015, s. 254). Metzger çalışmalarında uyguladığı yıkım aracılığıyla, toplumda, sanatta değişmeyen ilke ve değerlere karşı çıkmıştır. Güzele dayalı klasik sanat anlayışını, yıkım merkezinde geliştirdiği sanat formu ile yıkıma uğratmıştır. Sanat eserinin müzelerde korunması gerekliliğinin savunulduğu bir çağda Metzger, sanat eserinin tahrip edilebileceği, yok edilebileceğine yönelik bir sanat anlayışı geliştirmiştir. Bu anlayış ile eserin geçici bir anlama sahip olduğu savunulmuştur. Metzger değişen dünyanın getirdiği gelişmeler karşısında hiçbir şeyin sabit kalamayacağına yönelik inancı taşımıştır ve bu inancı izleyicilere aktarmak üzere yıkım eylemlerini gerçekleştirilmiştir.

Metzger'in sanatına yön veren ve önemli tarihsel gelişmeler arasında, II. Dünya Savaşı'nın yarattığı travmatik sonuçlar yer almıştır. Nazi Soykırımı ve Hiroşima'da gerçekleştirilen nükleer saldırı ile yapılan katliamların yarattığı kriz dönemi, sanatçının çalışmalarında görselleştirilerek, toplumun bu geçmişle yüzleşmesi sağlanmıştır. Metzger, savaş sonrasının kaos ortamında, insan hakları ihlalleri, soykırımlar ve nükleer silahların yarattığı sonuçlar konusunda toplumu bilinçlendirerek, bu tehditlere yönelik bir direniş başlatmayı amaçlamıştır.

Görsel 5. Gustav Metzger, 1961, South Bank Gösterimi / The South Bank Demonstration. Image ObjectText. Erişim: 08.03.2018. https://bit.ly/2r844Sv

Metzger'in sanatta kalıcılık ideallerine, savaşlara, soykırıma, nükleer silahlara ve kapitalizme karşı bir eylem olarak gerçekleştirdiği en önemli çalışmalarından biri hidrolik asit ile naylon üzerine yapmış olduğu South Bank Gösterimi'dir. Yıkım ve yaratım süreçleri, eserin yapım aşamasında eşzamanlı olarak gerçekleşmiştir. Sanatçının hidrolik asit uyguladığı yüzeyler, asitin tahrip gücüne bağlı olarak değişen yeni biçimler yaratmıştır. Bireysel anlamda yıkıcı gücü yüksek bir kimyasal ile gerçekleştirilen bu eylem sanatçının, II. Dünya Savaşı sürecinde yaşamış olduğu travmatik sürecin bir dışavurumu olarak değerlendirilmiştir. Metzger, South Bank Gösterimi'ni gerçekleştirme süreci ve gerekçesini "Asidi naylona hınçla sürüyordum, bunu yapmamın nedeni, kısmen kapitalist sisteme, aynı zamanda savaş organizasyonlarını besleyen savaş tellallarına saldırıp, sembolik olarak onlara zarar vermekti." sözleriyle açıklayarak savaşa ve kapitalist sisteme karşıt bir görüşe sahip olduğuna vurgu yapmıştır (Carus, 2017).

Görsel 6. Gustav Metzger, 2010, Tarihi Fotoğraflar: No:1: Varşova Gettosunun Tasfiyesi 1943 / Historic Photograph No.1: Liquidation of the Warsaw Ghetto 1943.
Eldadodelarte. Erişim: 16.04.2018. https://bit.ly/2FoSXJO

Metzger'in, toplumda tarihsel bir bilinç oluşturmak üzere gerçekleştirdiği çalışmalar arasında, Tarihsel Fotoğraflar Serisi önemli bir yere sahiptir. 20. yüzyılda tarihe yön veren önemli olayların fotoğraflarının ve bu olayları simgeleyen nesnelerin bir arada kullanılmasıyla oluşturulan enstalasyonlar izleyiciyi geçmişle yüzleştiren ve tarihi birer belge olma niteliği taşıyan kurgulardır. Tarihsel Fotoğraflar Serisi'nde yer alan Varşova Gettosunun Tasfiyesi adlı enstalasyon, Varşova Gettosu'nun tasfiyesi sırasında çekilmiş bir fotoğrafın büyütülmüş baskısı ile moloz yığınının birlikte kurgulandığı çalışmadır. Nazi Soykırımı'nın trajik sürecini aktaran fotoğraf, toplumda tarihsel bir hafızanın oluşmasını sağlamak amacıyla kurgulanmıştır. Çalışma ile tarihte yaşanan savaşların, soykırımların unutulması engellenerek, geçmişe yönelik duyarlılığın geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Görsel 7. Gustav Metzger, 2009, Sallanan Ağaçlar / Flailing Trees. Gerryco23. Erişim: 28.04.2018. https://bit.ly/2I1r28t

Flailing Trees, Metzger'in 2009'da Manchester Uluslararası Festivalinin bir parçası olarak gerçekleştirdiği ve Manchester Barış Bahçesinde yer alan çalışmasıdır. Metzger çalışmasında yıkma eylemini, yaratmanın bir gerekliliği olarak uygulamıştır. Yaratımın ve yeni bir düzenin inşasının yıkım aracılığıyla gerçekleştirilebileceğine dair inancı ile sanatçı, kurumuş ağaçları doğal ortamından sökerek, beton bir zeminde ters bir şekilde yeniden konumlandırmıştır. Sanatçı, doğanın doğal düzenini yıkıma uğrattığı bu çalışması ile evrenin gidişatının getireceği olası sonuca gönderme yapmış ve etkili bir anlatımla, bu sona dikkat çekmeyi amaçlamıştır. Halka açık mekanda kurgulanan çalışma ile hayatın içinde bir sanat alanı oluşturulurken, yıkım eylemi de yaratımın bir parçası olarak sunulmuştur. Flailing Trees çalışmasında uygulanan yıkımın işlevi, evrenin yüzleşeceği olası sonuçlara dikkat çekerek izleyiciyi harekete geçirmek ve yeni bir dünya düzeninin kurulmasını sağlamak olmuştur.

Sonuç

Yıkım sanatsal bir ifade biçimi olarak farklı gerekçe ve yöntemlerle sanatın konusu olarak ele alınmıştır. Tarihsel, sosyolojik ve psikolojik gelişmelere bağlı olarak sanatçının yıkıcı sanatsal uygulamalara başvurma nedenleri değişkenlik göstermiştir.

Sanat tarihsel süreçte Romantizmin sanatçıya atfettiği özgürlük, yıkıcı eylemlerin gerçekleştirilmesi için sanatçıya dayanak oluşturmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasının yarattığı kaotik ortam, özgür bir yaratıcı olan sanatçıyı yıkıcı sanatsal uygulamalara yöneltmiştir. Dönemin içinde bulunduğu kriz, şiddet içerikli tema ve uygulamalarla ifade edilerek yaşanan karanlık döneme dikkat çekilmiştir. Yıkım kavramı ekseninde gerçekleştirilen bu çalışmalar, özünde, şiddet, soykırım ve baskılara yönelik bir direniş niteliği taşımaktadır.

Gustav Metzger ve Raphael Montinez Ortiz tarafından manifestoları yazılan Oto Yıkıcı Sanat, sanatta yıkımın amaçları ve ilkelerini ortaya koyması yönüyle önemlidir ve günümüz yıkım temelinde gerçekleştirilen çalışmalara zemin oluşturmaktadır. Manifestoları uluslararası platforma taşıyan Sanatta Yıkım Sempozyumu, farklı disiplinlerden sanatçıların gerçekleştirdiği yıkıcı eylemleri, alternatif sanatsal bir dil olarak sunmuş ve sanatın anlatım olanaklarını zenginleştirmiştir. Sempozyumda nükleer tehdit, soykırım, insan hakları ihlalleri, doğanın tahribatı konularına vurgu yapılarak dünyanın kötü gidişatına yönelik farkındalık oluşturulmuş ve bu sorunların uluslararası platformda görünürlüğü sağlanmıştır. Oto Yıkıcı Sanat ve Sanatta Yıkım Sempozyumu kapsamında gerçekleştirilen çağdaş sanat uygulamalarında yıkım, yeni bir dünya düzeni kurmanın ön koşulu olarak gerçekleştirilmiştir.

Kaynakça

Adriaansens A., Brouwer J., Delhaas R. ve diğerleri. (1992). *Book For The Unstable Media.* Rotterdam: V2 Organization.

Antmen, Ahu. (2013). *Sanatçılardan Yazılar ve Açıklamalarla 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar.* İstanbul: Sel Yayıncılık.

Bailey, G.A., Manna, C., Banai, N., ve diğerleri. (2015). *Tarih Boyunca Sanat Dünya Sanat Tarihinde Üsluplar ve Akımlar* (D. Şendil, S. Evren, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Carus, Esra. (13 Nisan 2017). Provokatörün Ölümü [İleti No: 7]. *Şalom.* Erişim: 15.03.2018. https://bit.ly/2kjeLCp

Kavrakoğlu, Füsun. (17 Eylül 2013). Avangard ve Neo Avangard Karşılaştırması. Erişim: 15.03.2018. https://bit.ly/2vRTapt

Kuspit, Donald. (2014). *Sanatın Sonu* (Y. Tezgiden, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Marx, K., Engels, F. (2014). *Komünist Manifesto* (N. Satlıgan, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.

Matthew, Jan D., Knabb K., Debord G. ve diğerleri. (2008). *Sitüasyonist Enternasyonal* (M. Darende, M. Oflas, A. Günebakanlı, Çev.). İstanbul: Altıkırkbeş Yayın.

O'Neill Mary. (2011). Speaking to the Dead: Images of the Dead in Contemporary Art [Ölümle Konuşmak: Güncel Sanatta Ölüm İmgeleri]. *Health*, 15/3, s. 299–312.

Powell John D. (2007). *Preserving The Unpreservable: A Study Of Destruction Art İn The Contemporary Museum*. Leicester: University of Leicester.

Radical Art. (1998). Erişim: 6.08.2019. https://bit.ly/2Hxyy7n

Stiles, Kristine. (2005). The Story of the Destruction in Art Symposium and the "DIAS Affect". Sabine Breitwieser (Ed.). *Gustav Metzger. Geschichte Geschichte*, s. 41-65. Verlag: Generali Foundation and Hatje Cantz.

Wilson, Andrew. (2008). Gustav Metzger's Auto-Destructive / Auto-Creative Art An Art of Manifesto, 1959–1969. *Routledge*. Erişim: 20.03.2018. https://bit.ly/2qCY2uF

Wilson, Michael. (2015). *Çağdaş Sanat Nasıl Okunur?* 21. Yüzyıl Sanatını Yaşamak (F.C. Erdoğan, Çev.). İstanbul: Hayalperest Yayınevi.